

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Yûsuf es-Semerkindî, *el-Fık-hû'l-n-nâfi'* (nşr. İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Abbûd), Riyad 1421/2000, neşredenin girişi, I, 13-36; a.mlf., *el-Mültekat fi'l-fetâva'l-Hanefiyye* (nşr. Mahmûd Nassâr – Seyyid Yûsuf Ahmed), Beyrut 1420/2000, s. 454; Ebû Tâlib el-Mervezî, *el-Fahrî fi ensâbi'l-Şâhibiyyîn* (nşr. Mehdî er-Re-câî), Kum 1409, s. 103-104; Kureşî, *el-Cevâhîr-ü'l-mu'diyye*, I, 204; II, 710; III, 1140, 409, 426; İbn Kutluboğa, *Tacû't-terâcim fi şabakâti'l-Hanefiyye* (nşr. M. Hayr Ramazan Yûsuf), Dimaşk 1413/1992, s. 229-230, 338, 339; *Keşfü'z-zunûn*, I, 565, 571, 717; II, 1313, 1386, 1574, 1697, 1813, 1861, 1921-1922; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 125, 219-220; *Fihristü'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye*, III, 97, 130; Brockelmann, *GAL*, I, 475; *Suppl.*, I, 655-656; *İzâhu'l-meknûn*, II, 168; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 85; II, 94; M. Mutî el-Hâfîz, *Fihristü mahtûâtü Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: el-Fikhü'l-Hanefî*, Dimaşk 1401/1980-81, I, 251; II, 76-77, 170, 209-210; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VII, 149; Ahmet Özel, *Hanefî Fikh Âlimleri*, Ankara 1990, s. 52.

AHMET ÖZEL

SEMERKANDÎ, Necîbüddin

(bk. NECİBÜDDİN es-SEMERKANDÎ).

SEMERKANDÎ,**Ubeydullah b. Muhammed**

(عبيد الله بن محمد السمركندي)

Ebû Muhammed Rûknüddin Ubeydullah b. Muhammed b. Abdilazîz es-Semerkindî (ö. 701/1301)

Müteahhir dönem Mâtürîdiyye âlimi.

Bârsâh (Bârşâh) diye tanındığı nakledilir. Nisbesinden Semerkindî olduğu anlaşılmakta ve VII. (XIII.) yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilmektedir. Allâme, Rûkneddin, Veliyyüddin, Zekiyyüddin, Zeynüddin gibi lakaplarla anılır. Bağdat'ta Müstansiriyye Medresesi'nde Muzafferüddin İbnü's-Sââtî'nin öğrencisi oldu, 8 Receb 690'da (7 Temmuz 1291) hocasından *Mecma'u'l-bahreyn ve mülteka'n-neyyireyn* adlı eserini rivayet etme icâzeti aldı (Mahmûd b. Süleyman el-Kefevî, vr. 261^a, 283^a). Ardından Dimaşk'a gidip yerleşti. Önce camilerde ve Zâhiriyye Medresesi'nde müderrislik yaptı, daha sonra Nûriyye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Ancak görevine başladığı ilk günlerde Zâhiriyye Medresesi'nin dârülhadis bölümünde bekçilik yapan Ali el-Havranî tarafından parasını gasbetmek amacıyla geceleyin öldürülerek medresenin havuzuna atıldı (12 Safer 701 / 17 Ekim 1301). İki ay sonra sorgulanan katil suçunu itiraf etti ve aynı yerde idam edildi (Safedî, *A'yânü'l-âşr*, III, 207; İbn Kesîr, XIV, 18; İbn Hacer, II, 433;

Temîmî, IV, 428). Kaynaklar öğrencilerinden sadece Yahyâ b. Süleyman b. Ali el-Âzerbaycânî'nin adını zikreder (Kureşî, III, 589).

Döneminde Hanefî mezhebinin önemli âlimlerinden biri olarak tanıtılan Ubeydullah es-Semerkindî kelâm, fıkıh, tefsir, hadis ve tasavvufu yetiştirmiş, bu alanlarda teliflerde bulunmuştur. Eserlerini öğrencilerin yararlanabileceği bir sistemle yazmıştır. Fıkıhta Hanefiyye, kelâmda Mâtürîdiyye mezhebine mensuptur. Kitaplarında Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'den "İmâmü'l-hüdâ" unvanıyla bahsederek bazı görüşlerini aktarmış, Ebû Hanîfe, Ebû'l-Leys es-Semerkindî, Ebû'l-Yûsuf el-Pezdevî, Ebû'l-Muîn en-Nesefî gibi âlimlerden nakiller yapmış, muhalif mezhep ve akımlara karşı Ehl-i sünnet'i savunurken Mâtürîdiyye çizgisinde yer alıp Eş'ariyye'yi eleştirmiş, böylece döneminde Mâtürîdiyye'nin belli başlı temsilcilerinden biri olarak kabul edilmiştir (bk. MÂTÜRİDİYYE). Semerkindî usul-i fıkıhla da ilgilenmiş ve Hanefiyye ile Şâfiyye arasındaki ihtilâfları özetleyen *Câmi'u'l-uşûl*'ü kaleme almıştır. Âbid ve zâhid bir kişi olarak tanıtılan Semerkindî tasavvufa da alâka duymuştur. Kitaplarında Cüneyd-i Bağdâdî'den nakillerde bulunmuş, esmâ-i hüsnâya dair yaptığı açıklamalarda tasavvufî bir üslûp kullanmıştır. Semerkant ve Buhara yöresinin din anlayışına bağlı olarak yetişen Habbâzî, Burhânedin en-Nesefî, Ebû'l-Berekât en-Nesefî gibi âlimlerin tasavvufa bağlılık geleneğini sürdüren Semerkindî nasrlara aykırı inançları benimseyen mutasavvıfları eleştirip zındıklıkla itham etmiştir.

Dikkat çeken bazı görüşleri şöyledir: Cenâb-ı Hakk'ın lutf ve ihsanı çerçevesinde müttakilerin ilham ve sâdik keşf vasıtasıyla bilgi sahibi olmaları mümkündür; ancak şeytânî vesveseler ve nefsanî arzuların da karışabileceği bu tür bilgiler kesinlik taşımaz ve delil teşkil etmez ('*Akâ'idü's-Seyh Rûkniddin*, vr. 1^b; *el-Akâ'idetü'r-Rûknîyye*, vr. 3^b-4^a). Allah'ın varlığı, fıtrî eğilimin yanı sıra akfî istidlâl ve kalbin mâsivâdan tasfiye edilmesi halinde keşf yoluyla da bilinebilir. Bu sebeple insan fıtratı bozursa bile kişi akıl yürüterek Allah'a iman etmekle yükümlüdür (*el-Akâ'idetü'r-Rûknîyye*, vr. 24^b, 42^b). İlahî ilmin varlık ve olaylara taalluku hakkında Kur'an'da "bilelim diye" (el-Bakara 2/143) şeklinde yer alan ifadeler mecaz olup "vuku bulmasını görmek" anlamındadır. Allah'ın rüyada ve uyanıklık halinde keyfiyetsiz olarak gözle görülmesi teorik açıdan mümkündür. Bazı velîlerce rüyada görülmekle birlikte imti-

hanın gerçekleşmesi esasına bağlı olarak uyanıklık halinde görülmesi mümkün değildir. Âhirette vuku bulacak rüyetin keyfiyeti ise bilinemez. Haberî sıfatlara iman edip keyfiyetine ilişkin bilgiyi ilâhî ilme hâve etmek gerekir. Şakî olan saîd, saîd olan şakî durumuna gelebilir, bu sebeple bazılarınca ileri sürülen "muvafât" telakisi yanlıştır. Nübüvvet ilâhî emirlerin bilinmesi için gereklidir, bunlara akıl yürütmek suretiyle vâkıf olmak mümkün değildir. Hz. Peygamber'in nübüvvetine dair önemli delillerden biri onun Kur'an'a tizlikle uymasındır. Hz. Âişe'nin söylediği gibi o gerçek bir peygamber olmasaydı Zeyneb'le ilgili kıssayı Kur'an'da zikretmeyip gizli tutardı (a.g.e., vr. 14^{a-b}, 22^a, 23^b-24^b, 28^b-29^a, 43^a).

Eserleri. 1. '*Akâ'idü's-Seyh Rûkniddin es-Semerkindî*. Müellifin kelâm ilmine dair en hacimli eseridir. Kitapta kelâm-la tasavvuf yöntemini birleştiren bir üslûp kullanılarak itikadî meseleler ele alınmıştır. Tek yazma nüshası bilinen eserin bazı kısımları okunamamaktadır (Süleymaniye Ktp., Cârullah Efendi, nr. 1248). 2. *el-Akâidetü'r-Rûknîyye fi şerhi lâ ilâhe illallâh Muhammedün resûlüllâh*. Kaynaklarda *Şerhu kelimeteyi's-şehâde* adıyla da geçer (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1043; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 472). Hidiviyeh Kütüphanesi katalogunda sadece *el-Akâide* adıyla kaydedilmiştir (*Fihristü'l-kütübhâneti'l-Hidiviyye*, II, 43). A. J. Wensinck buna dayanarak eserden *Şerhu lâ ilâhe illallâh* ismiyle söz etmiş (*The Muslim Creed*, s. 284), Brockelmann da bu bilgiye atıfta bulunarak aynı adı tekrar etmiştir (*GAL Suppl.*, II, 946). Adındaki "rûknîyye" kelimesinin yanlış olarak "zekiyye" şeklinde okunması ve kütüphane kataloguna böyle girmesi sonucu (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1691) eser, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'ne *el-Akâidetü'z-zekiyye* ismiyle madde başı olmuştur. Bir önceki kitabın özeti mahiyetinde olan eser Mustafa Sinanoğlu tarafından tahkik edilerek yayımlanmıştır (İstanbul 2008). 3. *Şerhu'l-esmâ'i'l-hüsnâ*. Eserde ilâhî isimler ve zât-sıfat ilişkisi gibi konular kelâmî-tasavvufî bir üslûpla ele alınmaktadır (Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 178; İÜ Ktp., nr. 3109). 4. *Risâle fi'l-îmân ve'l-küfr*. Eserde Allah'ın varlığını bilmek açısından iman ve inkâr konusu üzerinde durulur (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1695; Hekimoğlu Ali Paşa, nr. 933; Köprülü Ktp., Mehmed Âsım Bey, nr. 244). 5. *Risâletü'l-ubûdiyye*. İbadetin ve ilâhî emirlere itaat etmenin sahih olmasına ilişkin şartlarla bunların çeşitlerine dairdir

